

DOI: [10.32702/2307-2105-2019.5.12](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.5.12)

УДК 338.48-53

*Л. О. Мармуль,
д. е. н., професор, професор кафедри економіки,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія
Сковороди», м. Переяслав-Хмельницький
ORCID: 0000-0002-5589-9338*

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

*L. O. Marmul
Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Economics, Pereiaslav-
Khmelnysky Hrygorii Skovoroda State Pedagogical University, Pereiaslav-Khmelnysky*

POSSIBILITIES OF USING FOREIGN EXPERIENCE IN ORGANIZING AND REGULATING THE DEVELOPMENT OF RECREATIONAL ACTIVITIES

У статті визначена значимість організації та функціонування підприємств рекреаційної діяльності для національного господарства, забезпечення зайнятості й добробуту населення, відпочинку й особистісного зростання людей, міжнародного культурного обміну й збереження довкілля. Обґрунтовані специфічні чинники, що впливають на формування й розвиток рекреаційних підприємств. Указано, що вироблення стратегій конкурентоспроможного розвитку підприємств рекреаційної діяльності і створення умов для її ефективного впровадження є складним завданням. Для успішного його вирішення, запобігання комерційним помилкам та прорахункам доцільно скористатися досвідом інших країн. Так, всебічний аналіз ролі держави в організації й розвитку рекреаційної діяльності в різних країнах світу дозволяє виділити три типи систем організації державної участі в регулюванні цієї важливої складової національної економіки. Виявлені особливості державної підтримки та регулювання розвитку рекреації за кордоном. Наведені приклади відповідних систем їх організації. Обґрунтовані можливості імплементації міжнародного досвіду для вітчизняних підприємств. Визначені подальші перспективи досліджень у цьому напрямі.

The article determines the significance of organization and functioning of recreational activities for the national economy, ensuring employment and welfare of the population, recreation and personal growth of people, international cultural exchange and environmental protection. The specific factors influencing the formation and development of recreational enterprises are substantiated. It is stated that the development of strategies for the competitive development of recreational activities enterprises and creation of conditions for its effective implementation is a difficult task. It is advisable to use the experience of other countries in order to successfully solve it, prevent commercial mistakes and miscalculations. Thus, a comprehensive analysis of the role of the state in the organization and development of recreational activities in different countries of the world

allows to distinguish three types of systems of organization of state participation in regulating this important component of the national economy. The features of state support and regulation of the development of recreation abroad are revealed. Examples of relevant systems of their organization are given. The possibilities of implementation of international experience for domestic enterprises are substantiated. The experience of developed countries and developing countries undeniably suggests that for Ukraine, its regions and cities the issue of organization and functioning and development of recreational activities is important, relevant and promising. To a certain extent, through them, we can provide new quality of economic growth, social security, welfare and personal growth of citizens. It also addresses the uneven development of territories, the achievement of positive financial-economic and socio-psychological effects of national economy and entrepreneurship. In particular, the competitiveness and efficiency of recreation development, the process of providing recreational services as a sphere of economic activity is determined in three main directions: economic, social and environmental. Further prospects of research in this direction are determined.

Ключові слова: підприємства; рекреаційна діяльність; зарубіжний досвід; державна підтримка; регулювання; організація; управління; розвиток; конкурентоспроможність.

Key words: enterprises; recreational activity; foreign experience; state support; regulation; organization; management; development; competitiveness.

Постановка проблеми. В останні десятиріччя в Україні та в світі спостерігається прискорений розвиток підприємств рекреаційної діяльності як сукупності видів відпочинку, саморозвитку й оздоровлення людини – туризму, санаторно-курортного лікування, культурно-пізнавального відпочинку, розваг. Це зумовлено сукупністю важливих чинників. Серед них пріоритетними є: збільшення вільного часу працівників через інноваційне зростання продуктивності праці; зростання потреб у відпочинку і відновленні сил; збільшення доступності рекреаційних послуг для широких верств населення; економічна спроможність та соціальна значимість рекреаційного підприємництва.

Рекреація й туризм як найбільш розвинутий її напрям притаманні сучасній економіці не тільки більш чи менш розвинених країн, але й окремо взятих муніципальних утворень. Нині рекреаційна діяльність є все більш диверсифікованим видом господарювання, оскільки багато інших галузей господарства беруть опосередковану участь у наданні послуг із відпочинку й оздоровлення. Окремі з них (транспорт, будівництво, сільське й комунальне господарство, охорона здоров'я, соціальна допомога тощо) навіть мають інтереси й власну діяльність у сфері рекреації і туризму. Вказані масштаби обумовлюють актуальність дослідження, оцінки й використання зарубіжного досвіду в організації підприємств рекреаційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідно зазначити, що різні аспекти рекреаційної діяльності на міжнародному рівні досліджували відомі науковці. Так, М. Ігнатенко, О. Сарапіна вивчали іноземний досвід регулювання вітчизняного та міжнародного туризму й рекреації. О. Марченко здійснила аналіз ролі держави в організації й розвитку рекреаційної діяльності в різних країнах світу. В. Яровий розкрив основні напрями регулювання структурних диспропорцій у туристичній сфері країн Центрально-Східної та Південної Європи. І. Романюк визначила інструменти державного регулювання та підтримки розвитку вітчизняних підприємств сфери рекреаційних послуг та в зарубіжних країнах та ін.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення ролі підприємств рекреаційної діяльності у національному господарстві й розвитку суспільної життєдіяльності загалом, оцінка міжнародного досвіду їх державної підтримки та регулювання, обґрунтування можливостей його імплементації у вітчизняні умови господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Рекреаційна діяльність у багатьох країнах світу є пріоритетним напрямом розвитку національної економіки та культури. Це зумовлено її динамічністю, високоприбутковістю та великим позитивним соціально-економічним і культурним впливом на життєдіяльність населення й суспільний розвиток. При цьому різноманітні рекреаційні підприємства та організації є специфічним і досить складним об'єктом державного управління [1, с. 16]. Необхідність їх державної підтримки та регулювання як суб'єктів синтетичної, складної діяльності та багатогранної економічної системи з розгалуженою мережею зв'язків, в орбіту якої входить, за різними оцінками, від 11 до 40 суміжних галузей національного господарства (транспорт, зв'язок, харчування тощо), є очевидно.

Аналіз, проведений Всесвітньою Туристичною Організацією (ВТО, з 2003 р. – ЮНВТО), свідчить, що в більшості країн світу державна рекреаційна політика впроваджується безпосередньо через центральні органи виконавчої влади – національні туристичні організації й агенції, інші інститути, а також опосередковано за допомогою нормативно-правових та інформаційно-рекламних важелів, підтримки туристично-рекреаційної

інфраструктури й міжнародного співробітництва у цій сфері. Також вона має характерні риси загальної соціально-економічної політики тієї або іншої країни.

На думку М. Ігнатенко, існують і деякі специфічні чинники, що впливають на формування й розвиток рекреаційних підприємств: природні умови і ресурси; транспортні мережі; соціальні (рівень добробуту, комунально-побутові умови життя населення, система відпусток), економічні (стабільні валютно-фінансові, зовнішньоекономічні відносини), інституційні (туристично-рекреаційне законодавство, громадські організації, неформальні інститути) чинники [2, с. 254]. На нашу думку, організаційно-економічний механізм реалізації рекреаційної політики держави включає: розробку й реалізацію цільових програм з розвитку туризму на рівні держави, регіонів, центрів; впровадження конкретних заходів щодо досягнення поставленої стратегічної мети; моніторинг, контроль, державне регулювання розвитку й підтримка рекреаційних підприємств.

І. Романюк зазначає, що розвиток підприємств рекреаційної діяльності характеризується позитивною динамікою змін кількісних та якісних показників: збільшенням туристичних потоків, відрахувань у державний та місцевий бюджети, підвищенням рівня зайнятості в галузі тощо [3, с. 25]. У зв'язку з викладеним державне регулювання туристично-рекреаційної діяльності пропонується розглядати як сукупність форм і методів цілеспрямованого впливу органів державної влади на розвиток рекреаційних підприємств.

Також це створення умов для ефективної співпраці органів державної влади, місцевого самоврядування, сільських громад, неурядових організацій та приватних підприємств щодо розвитку рекреації, її видів і напрямів через різні механізми та інструменти. На переконання М. Ігнатенка, Л. Мармуль, О. Сарапіної, йдеться про адміністративно-правові, організаційно-економічні, фінансово-інвестиційні, екологічні, мотиваційні, інформаційні, інноваційні тощо [4, с. 36].

Ефективне державне регулювання функціонування й розвитку рекреаційних підприємств потребує належного теоретичного й методичного забезпечення. Незважаючи на активізацію дослідницьких зусиль, спрямованих на аналіз та вирішення проблем рекреації, певні аспекти державного регулювання підприємств цієї галузі залишаються недостатньо розробленими. Є постійна необхідність робіт, присвячених як теоретичному осмисленню зазначених питань, так і розробці науково обґрунтованих практичних рекомендацій щодо державного регулювання й управління розвитком рекреаційних суб'єктів на національному, регіональному та місцевому рівнях.

Слід вказати, що вироблення стратегій конкурентоспроможного розвитку підприємств рекреаційної діяльності і створення умов для її ефективного впровадження є складним завданням. Для успішного його вирішення, запобігання комерційним помилкам та прорахункам доцільно скористатися досвідом інших країн [5, с. 196]. Так, всебічний аналіз ролі держави в організації й розвитку рекреаційної діяльності в різних країнах світу дозволяє виділити три типи систем організації державної участі в регулюванні цієї важливої складової національної економіки.

Перша система припускає відсутність центральної державної рекреаційної або/та туристичної адміністрації. Всі питання розвитку рекреації вирішуються на місцях на засадах та принципах ринкової "самоорганізації". Урядові органи використовують таку модель у тих випадках, коли рекреація національній економіці взагалі не дуже потрібна, або коли суб'єкти туристично-рекреаційного ринку займають настільки сильні позиції, що здатні вирішувати свої проблеми без державної участі. Подібна модель управління та регулювання розвитку рекреації прийнята в США. У 1997 р. була ліквідована державна структура U.S. Travel and Tourism Administration (USTTA), що відповідала за розвиток туризму й рекреації в країні.

Друга система передбачає наявність сильного й авторитетного центрального органу - міністерства, що контролює діяльність усіх підприємств рекреаційної діяльності в країні. Для її реалізації потрібні відповідні умови, а саме: значні фінансові вкладення в туристичну та рекреаційну діяльність, зокрема, у рекламно-інформаційні й маркетингові стратегії, інвестування в рекреаційні об'єкти й інфраструктуру загального користування тощо. Подібна модель організації та регулювання туристичної й рекреаційної діяльності успішно функціонує в Єгипті, Камбоджі, Мексиці, Тунісі, Таїланді, Туреччині та інших країнах, для яких рекреація є одним з основних джерел забезпечення зайнятості населення та валютних надходжень у бюджет.

Нарешті, найбільш поширеною у світі є третя система організації державного регулювання й підтримки. Принаймні, вона переважає в розвинених європейських країнах [6, с. 215]. Суть її використання полягає в тому, що питання розвитку туристичної та рекреаційної діяльності в країні вирішуються в структурі певного багатогалузевого міністерства на рівні відповідного галузевого підрозділу. При цьому підрозділ даного міністерства, що відповідає за розвиток туризму й рекреації в країні, здійснює свою діяльність, переважно, у двох напрямках.

Перший – це вирішення або регламентація загальних питань державного регулювання (розробка нормативно-правової бази, координація діяльності інститутів, регіональної представницької й виконавчої влади, міжнародне співробітництво на міждержавному рівні. Другий – це збір та обробка статистико-економічної інформації, організація моніторингу діяльності тощо) та спрямовання й координація маркетингової діяльності (участь у національних та міжнародних виставках і об'єднаннях у рекреаційній сфері, управління туристичними представництвами своєї країни за кордоном тощо).

Така модель участі держави в розвитку підприємств рекреаційної діяльності отримала умовну назву європейської. Доцільно розглянути європейську модель докладніше, оскільки вона уявляється найбільш прийнятною для України. Особливої актуальності дослідженню даної моделі надає не лише ситуація глобальних трансформацій у сучасному світі, але й вибір нашою країною європейського вектора розвитку,

необхідність європейської й світової інтеграції та побудови в ній демократичного, відкритого громадянського суспільства.

Слід зауважити, що центральна державна туристична/рекреаційна адміністрація в розвинених європейських країнах працює в тісній взаємодії з місцевою владою й приватним бізнесом [7, с. 95]. Така схема роботи виявилася досить продуктивною з погляду знаходження форм конструктивного співробітництва й взаємодії адміністративних органів різних рівнів державного та регіонального управління, а також для залучення інвестицій приватного сектора з метою виконання відповідних державних завдань. Наслідком такої політики стала поява змішаних за формою власності державно-приватних інститутів у сфері регулювання рекреаційної діяльності.

У Франції питання регулювання туристично-рекреаційної діяльності стосуються компетенції Міністерства транспорту та суспільних робіт, у структурі якого функціонують Державний секретаріат з питань туризму та Управління туризму. Дані органи відповідають за управління та регулювання галузі, інвестування й міжнародні відносини у сфері туризму й рекреації. Крім того, існує ще ціла низка органів, що беруть участь в управлінні туризмом з правом дорадчого голосу [8, с. 176].

Це Рада з туризму при Міністерстві транспорту та суспільних робіт, Французьке агентство туристичного інжинірингу, Національна наглядова рада з туризму (маркетингові дослідження й статистика в туризмі), Національне агентство з питань відпускних подорожей (соціальний туризм), Національний комітет з процвітання Франції (питання екології й озеленення міст). На регіональному рівні діють представники центральної виконавчої влади, що вирішують питання розвитку туристично-рекреаційної сфери та підпорядковані безпосередньо префектам. Їх функціонування спрямоване на координацію регіональних ініціатив, оскільки повноваження місцевої влади в сфері рекреації є досить вагомими.

В Іспанії питання рекреаційної діяльності координує Державний секретаріат з питань торгівлі, туризму та малого бізнесу, підлеглий Міністерству економіки. Крім названого Державного секретаріату, Міністерству підпорядковуються: Центральна дирекція з туризму (адміністративні питання, розробка загальних напрямів державної політики у сфері туризму); готельна мережа "Paradores", - 83 готелі, розміщені в будинках, що становлять історичну цінність. Також це два виставково-конгресних центри (в Мадриді й Малазі) та Іспанський інститут туризму – "Turespasa". Як результат в тому числі і їх активної діяльності, Іспанія посідає перше місце у світі за обсягом річного бюджету для проведення політики просування національного туристичного продукту за кордоном. При цьому 70,0% його коштів надається урядом країни.

У Великобританії сферу рекреації очолює Міністерство культури, засобів масової інформації та спорту. Йому підпорядковується орган, що безпосередньо координує діяльність у галузі туризму – "VisitBritain". Він займається залученням іноземних туристів у країну, розвитком внутрішнього туризму, а також консультує уряд й інші державні установи з питань туризму і рекреації [9, с. 251]. Поряд із традиційною діяльністю на іноземних ринках (поширення інформації туристичного й рекреаційного змісту, реклама, участь у виставках), департамент надає платні консалтингові послуги, організовує виставки та семінари, здійснює різні проекти за участю іноземного капіталу, видає та реалізовує путівники, відеофільми та іншу рекламно-інформаційну продукцію.

В Італії Департамент з туризму входить до складу Міністерства виробничої діяльності. Основні його функції зводяться до координації діяльності регіональних туристичних адміністрацій, розробки нормативно-правових документів загальнонаціонального характеру, моніторингу та обробки статистико-економічних даних. Також його компетенцією є координація або участь у міжнародній діяльності (міжурядові угоди, взаємовідносини з міжнародними організаціями та ЄС).

Повноваження місцевих туристичних адміністрацій в Італії на даний час також значно розширені. Вони відають всіма питаннями ліцензування туристичної/рекреаційної діяльності на своїй території, здійснюють сертифікацію класифікацію готелів, інших місць розміщення [10, с. 27]. Вони мають право просувати й рекламувати свої регіони на національному й міжнародному рівнях (рекламні заходи, участь у виставках тощо).

Отже, досвід розвинених країн та країн, що розвиваються, беззаперечно свідчить, що для України, її регіонів та міст питання організації та функціонування й розвитку підприємств рекреаційної діяльності є важливим, актуальним та перспективним. Певною мірою, через них можна забезпечити нову якість економічного зростання, соціального забезпечення, підвищення добробуту й особистісного росту громадян. Також йдеться про подолання нерівномірності розвитку територій, досягнення позитивних фінансово-економічних та соціально-психологічних ефектів національного господарювання та підприємництва.

Зокрема, конкурентоспроможність та ефективність розвитку рекреації, процесу надання рекреаційних послуг як сфери економічної діяльності визначається у трьох основних напрямках: економічному, соціальному та екологічному [11, с. 12]. Економічна результативність може оцінюватися часткою наданих рекреаційних послуг у ВВП країни, в обсязі експорту та кількості створених робочих місць. Соціальна результативність визначається через зайнятість, частку особистих доходів від рекреаційних послуг, оздоровлення й відпочинку населення, тобто кількість відпочивальників та її динаміку. Екологічна результативність рекреаційних послуг пов'язана із застосуванням загальних і специфічних для відповідної місцевості екологічних стандартів, зменшення антропогенного навантаження на природу.

Висновки. Світовий досвід беззаперечно доводить, що підприємства рекреаційної діяльності гармонійно поєднують у собі всі можливості глобального та національного розвитку особистості і суспільства на основі існуючих місцевих ресурсів з дотриманням обґрунтованих стандартів на основі різних моделей державного регулювання та підтримки. У подальшому для забезпечення конкурентоспроможного розвитку

вітчизняних рекреаційних підприємств перспективним є оцінка міжнародного досвіду використання таких інструментів і механізмів регулювання діяльності, як оподаткування; антимонопольне законодавство; створення туристично-рекреаційних альянсів; підтримка впровадження інновацій у надання послуг, інноваційне навчання працівників; сертифікація й стандартизація діяльності тощо.

Список літератури.

1. Романова А. Туризму потрібна державна політика. *Український туризм*. 2015. № 4. С. 16-17.
2. Ігнатенко М.М. Проблеми та перспективи розвитку сільського туризму в Україні. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С.З. Гжицького. Серія «Економічні науки»*. Т. 12, № 1 (43). Львів, 2010. С. 252-255.
3. Романюк І.А. Стратегічне управління розвитком галузі туризму на засадах формування корпоративної культури туристичних підприємств. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2016. № 2 (34). С. 24-27.
4. Ігнатенко М.М., Мармуль Л.О., Сарапіна О.А. Соціально-економічний потенціал сільських територій як основа розвитку підприємств сільського зеленого туризму на засадах інноваційності. *Економіка і менеджмент культури*. № 2. 2016. С. 32-38.
5. Яровий В.Ф. Розвиток підприємств туризму та сільського зеленого туризму в умовах євроінтеграції та глобалізації: монографія. Херсон: Айлант, 2017. 362 с.
6. Круглов В. Державно-приватне партнерство як основа розвитку рекреаційно-туристичних кластерів. *Теорія та практика державного управління*. 2016. Вип. 4. С. 211-219.
7. Волощенко В. М. Удосконалення механізмів державного управління розвитком ринку рекреаційних послуг: українські реалії в контексті європейської інтеграції. *Вісник НАДУ при Президентіві України*. 2016. № 2. С. 93-99.
8. Марченко О.А. Трансформації та удосконалення регіональної структури туристичної галузі: монографія. Херсон: Айлант, 2014. 362 с.
9. Солодовник Ю. Необхідність державного регулювання в галузі рекреації та оздоровлення. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2015. Вип. 4. С. 249-253.
10. Регіональний вимір рекреаційно-туристичної діяльності. За ред. В.Ф. Семенова. Одеса, Оптимум. 2008. 201 с.
11. Савченко В., Стойка С. Роль держави у розвитку туристичної індустрії. *Науковий вісник ЧДІЕУ*. 2013. № 1. С. 9-15.

References.

1. Romanova, A. (2015), "Tourism requires state policy". *Ukrayins'kyu turyzm*, vol. 4, pp. 16-17.
2. Ihnatenko, M.M. (2010), "Problems and prospects of rural tourism development in Ukraine". *Naukovyy visnyk L'vivs'koho natsional'noho universytetu veterynarnoyi medytsyny ta biotekhnolohiy im. S.Z. Hzhys'koho. Seriya «Ekonomichni nauky»*, vol. 1 (43), pp. 252-255.
3. Romanyuk, I.A. (2016), "Strategic management of the development of the tourism industry on the basis of the formation of the corporate culture of tourism enterprises". *Visnyk Berdyans'koho universytetu menedzhmentu i biznesu*, vol. 2 (34), pp. 24-27.
4. Ihnatenko, M.M. Marmul', L.O. and Sarapina, O.A. (2016), "Socio-economic potential of rural territories as the basis for the development of rural green tourism enterprises on the basis of innovation". *Ekonomika i menedzhment kul'tury*, vol. 2, pp. 32-38.
5. Yarovy, V.F. (2017), *Rozvytok pidpryyemstv turyzmu ta sil'skoho zelenoho turyzmu v umovakh yevrointehratsiyi ta hlobalizatsiyi* [Development of tourism enterprises and rural green tourism in conditions of European integration and globalization]. Kherson: Aylant, Ukraine.
6. Kruhlov, V. (2016), "Public-private partnership as the basis for the development of recreational and tourist clusters". *Teoriya ta praktyka derzhavnoho upravlinnya*, vol. 4, pp. 211-219.
7. Voloshchenko, V.M. (2016), "Improvement of the mechanisms of state management by the development of the market of recreational services: Ukrainian realities in the context of European integration". *Visnyk NADU pry Prezydentovi Ukrayiny*, vol. 2, pp. 93-99.
8. Marchenko, O.A. (2014), *Transformatsiyi ta udoskonalennya rehional'noyi struktury turystychnoyi haluzi* [Transformation and improvement of the regional structure of the tourism industry]. Kherson: Aylant, Ukraine.
9. Solodovnyk, YU. (2015), "Necessity of state regulation in the field of recreation and rehabilitation". *Visnyk Chernivets'koho torhovel'no-ekonomichnoho instytutu. Ekonomichni nauky*, vol. 4, pp. 249-253.
10. Semenov, V.F. (2008), *Rehional'nyy vymir rekreatsinyo-turystychnoyi diyal'nosti* [Regional dimension of recreational and tourist activity]. Odessa, Optimum, Ukraine.
11. Savchenko, V. and Stoyka, S. (2013), "The role of the state in the development of tourism industry". *Naukovyy visnyk CHDIEU*, vol. 1, pp. 9-15.

Стаття надійшла до редакції 20.05.2019 р.